FORUM / 2023 / ROČ. XIII / Č. 2

PRO KONZERVÁTORY-RESTAURÁTORY
FORUM FOR CONSERVATORS-RESTORERS

2023 / Vol. XIII / No. 2
Peer-reviewed open access journal

Chief editor: Ing. Alena Selucká
Editors: Mgr. Pavla Stöhrová, Mgr. Jana Fricová

Editorial Board:
Ing. Ivo Štěpánek (Head of Editorial Board)
doc. Dr. Ing. Michal Ďurovič
akad. mal. Igor Fogaš
Ing. Pavel Jirásek
Ing. Jan Josef
doc. akad. soch. Petr Kuthan
prof. RNDr. Jiří Příhoda, CSc.
Ing. Radka Šefců
Mgr. Pavla Stöhrová (Secretary)

Open acces since 2019 available for free
on https://mck.technicalmuseum.cz/casopis-fkr/
The journal is indexed and abstracted in EBSCO.

Published by:
Technické muzeum v Brně
Purkyňova 105, 612 00 Brno, Czech Republic

Contact for communication:
fricova@tmbrno.cz / stohrova@tmbrno.cz / selucka@tmbrno.cz

© Technické muzeum v Brně, 2023
ISSN (Online) 2571-4384
ISSN (Print) 1805-0050

TECHNICKÉ MUZEUM V BRNĚ

METODICKÉ CENTRUM KONZERVACE

HÁJOVNA Z VALAŠSKÉ BYSTŘICE – NOVÁ EXPOZICE VALAŠSKÉHO MUZEA V PŘÍRODĚ

Petr Liďák • Markéta Šimčíková

Národní muzeum v přírodě, p. o., Valašské muzeum v přírodě

Mgr. Petr Liďák vystudoval Slezskou univerzitu v Opavě, obor historie-muzeologie, od roku 2008 pracuje jako kurátor fondu nábytku a řemesel. Specializuje se na rukodělnou výrobu a malovaný nábytek. (petr.lidak@nmvp.cz)
Mgr. Markéta Šimčíková taktéž vystudovala Slezskou univerzitu v Opavě, obor historie-muzeologie, od roku 2002 pracuje jako vedoucí Oddělení péče o sbírky. Specializuje se na využití netoxických technologií devitalizace škodlivého hmyzu. (marketa.simcikova@nmvp.cz)

V květnu roku 2023 byl veřejnosti zpřístupněn nový objekt. Je jím hájovna z Valašské Bystřice, která je současně první velkou stavbou nového návštěvnického areálu Kolibiska. Vědecká rekonstrukce stavby probíhala v letech 2018–2023 a její podoba i vybavení je situováno do padesátých let 20. století. Unikátní je vnitřní výmalba provedená hlinkovými barvami, ozdobená starými malířskými válečky s plošnými vzory doplněnými šablonovou malbou. Díky použití původních pracovních postupů i materiálů se podařilo docílit maximální míry autenticity interiérů. V hájovně je prezentováno velké množství sbírkových předmětů, které tým konzervátorů-restaurátorů VMP připravoval téměř dva roky. U všech exponátů byl zvolen pouze konzervátorský zásah s cílem eliminace destrukčních vlivů a zachování komplexní hodnoty sbírkového předmětu.
Klíčová slova: konzervátorský zásah, nová expozice, hájovna, autenticita interiéru

GAMEKEEPER'S LODGE FROM VALAŠSKÁ BYSTŘICE – NEW EXPOSITION AT THE WALLACHIAN OPEN AIR MUSEUM

In May 2023, a new museum building was opened to the public. It is the gamekeeper's lodge from Valašská Bystřice, which is also the first large building of the new visitor site called Kolibiska. The scientific reconstruction of the building took place in the years 2018–2023 and its design and furnishings are set in the 1950s. Unique is the interior painting done with clay paints, decorated with old paint rollers with flat patterns complemented by stencil painting. Thanks to the use of original working methods and materials, the maximum degree of authenticity of the interiors has been achieved. The gamekeeper's lodge houses a large number of collection items, which the conservator-restorer team of the Wallachian Open Air Museum has been preparing for almost two years. For all exhibits, only conservation treatment was chosen in order to eliminate destructive effects and to preserve the complex value of the collection object.
Keywords: conservation treatment, new exhibition, gamekeeper's house, the authenticity of the interior

Dne 11. května 2023 byla ve Valašském muzeu v přírodě slavnostně zpřístupněna veřejnosti hájovna s bytem hajného a kanceláří polesného. Jedná se o první velkou stavbu nového areálu Kolibiska, který představuje život a hospodaření v horských oblastech Beskyd. Její podoba a vybavení odpovídá situaci po roce 1955, což v rámci VMP představuje expozici ojedinělou.
Hájovna původně stála v údolí Břucko ve Valašské Bystřici. V roce 1920 ji tam postavil rožnovský velkostatek, který zde zřídil centrum správy okolních lesů. Sloužila více než 90 let a jako nepoužívanou ji v roce 2018 muzeu darovaly Lesy České republiky.

Obr. 1 *Hájovna z Valašské Bystřice – po rekonstrukci. Foto Jan Kolář*
Gamekeeper's lodge from Valašská Bystřice – after reconstruction. Photo Jan Kolář

V roce 2018 proběhl transfer stavby, celý srub muzejní pracovníci rozebrali a jednotlivé trámy označili kovovými štítky. Rekonstrukce, při které bylo poškozené dřevo nahrazeno novými prvky, probíhala v letech 2018–2023. Na jaře 2021 se začalo s realizací stavby ve Valašském muzeu v přírodě přípravou základů s kamennou podezdívkou. Stavba o půdorysu 10 × 18 m byla citlivě zasazena do terénu, který se blíží původnímu umístění. Po dokončení stavebních prací byla pozornost zaměřena na interiér. Místnosti byly vymalovány hlinkovými barvami, ozdobené starými malířskými válečky s plošnými vzory, které doplňuje šablonová malba, jak bývalo běžné v 50. letech. Záměrem muzejníků bylo docílit maximální míry autenticity interiérů s využitím původních pracovních postupů i materiálů. Malířské práce proto prováděl vyučený malíř, který se ještě učil nejrůznější staré techniky výmalby.

Obr. 2–7 Kuchyň. Pracovna polesného. Kuchyň. Chodba. Obývací pokoj. Ložnice. Autor: Jan Kolář / Kitchen. Kitchen. Living room. Bedroom. Hallway. Gamekeeper's office. Photo Jan Kolář

Nepracovalo se se současnými nátěrovými hmotami na bázi lepidel, ale k malování byla připravena směs z 30 kg kaolínu, 15 kg plavené křídy, smísené s 80 l vody. Jako pojivo posloužilo 1,5 kg malířského bramborového klihu rozpuštěného ve 20 l vody, ten se dnes již nevyrábí, ale v minulosti se prodával pod názvem Nepovol. K namíchání vybraných odstínů byly využity přírodní práškové pigmenty, vyráběné před rokem 1989 cíleně získané při akvizicích v posledních letech (okr světlý a tmavý, pompejská červeň, hnědý srnčí, ultramarín, pařížská modř, křída bílá aj.). Při volbě barevných odstínů stěn jednotlivých místností jsme vycházeli z informací pamětníků a časového zasazení expozice do 50. let 20. století, kdy podkladová malba bývala spíše pastelová, nepříliš výrazná. Každou místnost zdobí váleček s jiným vzorem. V chodbě byly navíc namalovány podle starých papírových šablon dva obrazy jelenů, v ložnici nad manželskou postelí opět podle šablon barevné květy růží. Vytvořili jsme tak interiéry, které odpovídají zvolenému časovému období.

Vnitřní dispozice je průchozí chodbou rozdělena na dva prostory. Vpravo je věrně zařízen služební byt hajného Františka Stančíka podle vzpomínek jeho dcery Jindřišky Dolášové, která v hájovně prožila své dětství. Rodina jejího otce, hajného Stančíka, tam bydlela od roku 1942 až do roku 1968. Předměty v interiérech jsou originály, které pocházejí ze sbírkového fondu Valašského muzea.
Kromě bytu hajného je v hájovně umístěna také kancelář, ze které se organizoval chod celého polesí. Hájovna proto patřila k důležitým budovám v obci. Je vybavena tak, jak asi vypadala po roce 1955, kdy ji používali vedoucí polesí, jeho zástupce – technik a někdy také hajný. Ten většinu času trávil v lese. Proto v síni nechybí jeho motorka Jawa 250 kývačka. Při vybavování kanceláře jsme vycházeli z dochovaných inventářů polesí a vzpomínek hajného Antonína Jurči. Množství pomůcek bylo nově získáno z vyřazených inventářů lesnické školy Hranice a také od starších lesníků. Nové zařízení je kombinované se starým, část pochází ještě z období první republiky, například velký trezor, nebo nástěnný telefon s klikou umožňující spojení jen mezi hájovnami a centrálou v Rožnově pod Radhoštěm. V té době už byly zdejší lesy zestátněné.
Za hájovnou stojí větší kůlna, která je uzpůsobena jako domácí dílna vybavená pásovou pilou získanou v Loučce u Valašského Meziříčí, hoblicí a dalším drobným nářadím k opracování dřeva. V kůlně je také uloženo nářadí potřebné k práci v lese, nářadí užívané v lesní školce a další lesnické pomůcky.

Celkem je v hájovně a přilehlé kůlně nainstalováno okolo 1250 sbírkových předmětů. Tým konzervátorů-restaurátorů je připravoval téměř dva roky. Skladba předmětů je velmi různorodá, od potřeb do domácnosti či dílny, přes početné textilie až po specifické vybavení kanceláře polesného a vykonávání povolání hajného. Zmiňme zde alespoň tři zástupce z nich. U všech exponátů byl zvolen pouze konzervátorský zásah s cílem eliminace destrukčních vlivů a zachování komplexní hodnoty sbírkového předmětu.

Lovecká sedací hůl (inv. č. C 20 887)
Lovecká sedací hůl, dlouhá 90 cm, byla užitečnou pomůckou na dlouhých cestách lesem. Dřevěná hůl je zakončena ve spodní části kulatým plechem bránícím zapichování do země a v horní části je k holi připevněna kovová rozevírací trojramenná konstrukce sedátka. Sedací část je vyrobena ze silné usně a z pevného plátna trojúhelníkového tvaru. Na usni je vyražený emblém firmy a nápis Adolf Macháč Brno, což bylo puškařství vyrábějící lovecké zbraně. Kovová konstrukce byla původně opatřena tmavě hnědým nátěrem.
V místech poškození povrchové úpravy předmět vykazoval lokální korozi. Hrot byl znečištěn hlínou. Useň na sedátku je v dobrém stavu, pouze ztmavlá používáním k sezení a v místech ohybu a častého namáhání lehce odřená. Plátno je na několika místech mechanicky poškozeno a odděleno od usně narušením švu.

Obr. 8 *Lovecká sedací hůl – před konzervací / Walking stick seat – before preservation*

Obr. 9 *Lovecká sedací hůl – před konzervací, v rozloženém stavu Walking stick seat – before preservation, unfolded*

Obr. 10 *Detail sedátka / Detail of the seat*

Obr. 11 *Detail sedátka z rubové strany / Detail of the underside of the seat*

Dřevěné části a hrot byly omyty destilovanou vodou, useň očištěna Korexem 1809 a ošetřena Korexem 2009. Zavírací mechanismus byl rozebrán a očištěn mechanicky z části ocelovou vatou Liberon 000 a z části tryskáním balotinou B159. Následně byly očištěné části lokálně pasivovány tanátovacím roztokem, lehce přeleštěny ocelovou vatou Liberon 000 a zalakovány 10% roztokem Paraloidu B72 v xylenu. Mechanismus byl promazán olejem Silkair WG22. Tento exponát je prezentován v expozici kanceláře polesného spolu s ostatními pomůckami pro práci v lese.

Vařič elektrický, zn. ROMO Fulnek (Elektrokombinát Romo Fulnek), rok výroby 1957 (inv. č. 65 628)

Vařič o velikosti 30 cm × 50,5 cm je vybaven v levé části spirálovitou plotýnkou, v pravé hlubokou nádobou, do níž se vkládá další nádoba stejného tvaru s dvěma bakelitovými uchy a poklicí. Nádoby jsou hliníkové. Vlastní vyhřívací část je kryta venkovním plechem opatřeným nátěrem béžovou barvou. Vařič je krytý volně položeným plechovým víkem, které má taktéž béžovou barvu. Vařič se ovládá dvěma bakelitovými vypínači umístěnými z přední strany. Předmět byl na povrchu znečištěn prachem a organickými nečistotami. Železné části byly poškozeny používáním, což vedlo k setření povrchové úpravy a následné korozi železa. Železná část pod topnou spirálou byla silně zkorodovaná. Hliníkové části byly v dobrém stavu. Bakelitový úchyt na poklici a na redukčním kruhu chybí a jeden bakelitový úchyt byl prasklý. Předmět byl demontován, prach a volné nečistoty byly opatrně osáty restaurátorským vysavačem, ulpělé nečistoty umyty destilovanou vodou a dočištěny ethanolem. Korozní produkty na topné spirále byly odstraněny tryskáním balotinou B159, pasivovány tanátovacím roztokem a zalakovány 10% Paraloidem B72 v xylenu. Drobné výskyty lokální koroze byly mechanicky odstraněny ocelovou vatou Liberon 000 a skleněným vláknem. Hliníkové části byly umyty destilovanou vodou. Bakelitový úchyt byl slepen epoxidovým lepidlem Epoxy UHU plus. Vařič je prezentován v rámci expozice komory, coby alternativní metoda přípravy pokrmů v létě.

Obr. 12 *Elektrický vařič ROMO Fulnek – stav před konzervací / Electric stove ROMO Fulnek – condition before conservation*

Obr. 13 *Elektrický vařič ROMO Fulnek – stav po konzervaci / Electric stove ROMO Fulnek – condition after conservation*

Obr. 14 *Elektrický vařič ROMO Fulnek – stav po konzervaci / Electric stove ROMO Fulnek – condition after conservation*

Obr. 15 *Elektrický vařič ROMO Fulnek – stav po konzervaci / Electric stove ROMO Fulnek – condition after conservation*

Obr. 16 *Elektrický vařič ROMO Fulnek – vyhřívací mechanismus před konzervací / Electric stove ROMO Fulnek – heating mechanism before conservation*

Obr. 17 *Elektrický vařič ROMO Fulnek – vyhřívací mechanismus po konzervaci / Electric stove ROMO Fulnek – heating mechanism after conservation*

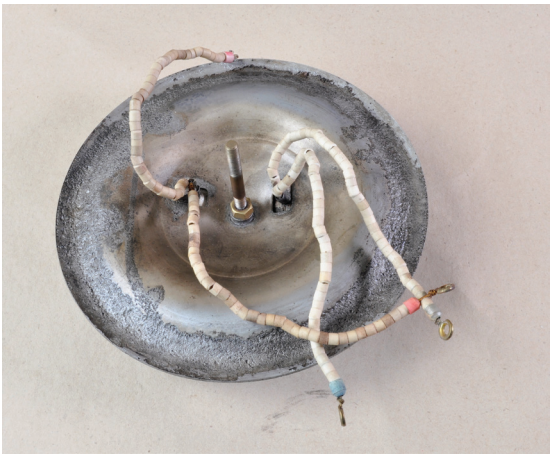

Obr. 18 *Elektrický vařič ROMO Fulnek – detail vyhřívací plotýnky – stav před konzervací / Electric stove ROMO Fulnek – detail of the heating plate – condition before conservation*

Obr. 19 *Elektrický vařič ROMO Fulnek – detail vyhřívací plotýnky – stav po konzervaci / Electric stove ROMO Fulnek – detail of the heating plate – condition after conservation*

Obr. 20 *Litinová kamínka – dvířka před konzervací / Cast iron stove – door before conservation*

Litinová kamínka (inv. č. C 4039), v 83 cm, průměr 35 cm
Litinová kamínka, která jsou umístěna v kanceláři polesného stojící na oddělitelné čtyřnohé základně, jsou válcovitého tvaru. Celý předmět, zejména pak horní a přední část kamínek a dvířka, jsou zdobená ornamenty charakteristickými pro secesi. Celý povrch kamínek byl z velké části pokryt korozními produkty železa. Slída v bohatě profilovaných dvířkách byla zčernalá (přetřená taninem v 1985) a místy mechanicky poškozená – proražená. Předmět byl demontován. Korozní produkty byly mechanicky odstraněny tryskáním balotinou B159. Následně byl povrch pasivován tanátovacím roztokem a zalakován 10% Paraloidem B72 v xylenu. Slída byla z dvířek sejmuta a mechanicky očištěna ocelovou vatou Liberon 000. Proražené otvory byly ze zadní části podloženy novými kousky slídy tak, aby byla zachována vizuální celistvost.
Mikroklima v hájovně je sledováno dataloggerem Comet. Předpokládáme ale, že mikroklimatické podmínky budou v průběhu roku příznivější než v jiných roubených expozičních objektech, neboť objekt byl v rámci rekonstrukce vybaven moderním vytápěním umístěným v podlaze. Po roční periodě měření bude provedena analýza hodnot a případně nastaveny vhodné metody regulace mikroklimatu.

Fotografie konzervátorských zásahů: Kateřina Dostálová

Obr. 21 *Litinová kamínka – stav po konzervaci / Cast iron stove – door after conservation*

Obr. 22 *Litinová kamínka – detail doplnění dvířek slídou / Cast-iron stove – detail of the mica addition to the door*